

Kohoutek, Jiří

Problematika lokalizace královského hradu a vývoje středověkého města v Přerově

Archaeologia historica. 2001, vol. 26, iss. [1], pp. 155-170

ISBN 80-7275-015-01

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140416>

Access Date: 01. 03. 2024

Version: 20220831

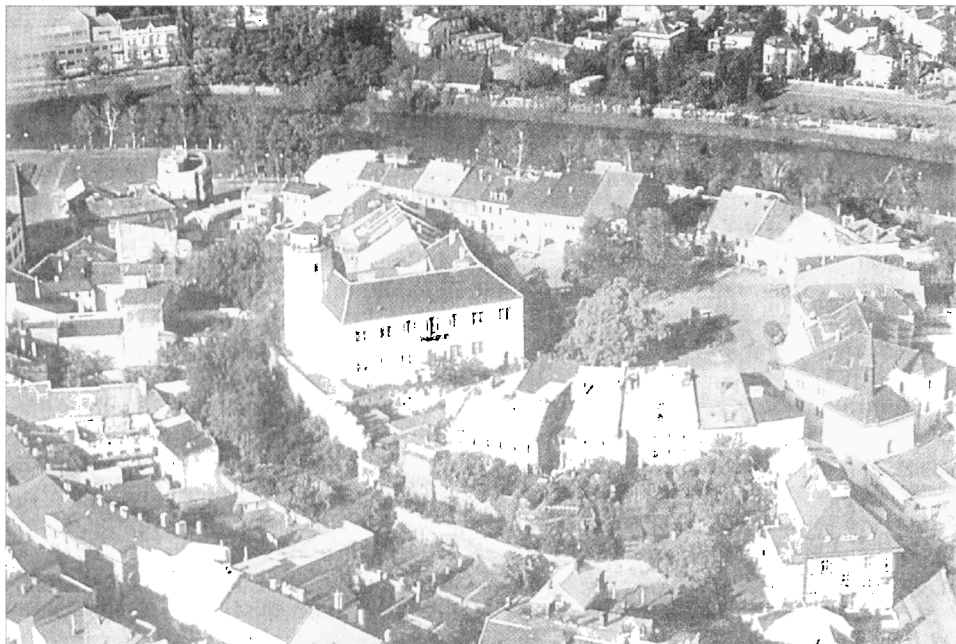
Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Problematika lokalizace královského hradu a vývoje středověkého města v Přerově

JIŘÍ KOHOUTEK

Prakticky již téměř patnáct let je věnována zvýšená pozornost jedné z nejvýznamnějších lokalit v regionu střední Moravy a to poloze Horního náměstí v jádru města Přerova (obr. 1). Nejnovější poznatky, které byly získány především v posledních dvou letech zřejmě povedou k určité korekci dosavadních názorů na celkový vývoj osídlení této polohy a to především v období raného středověku, ale jak ukazují poslední výzkumy, tak i na samém počátku dějin.

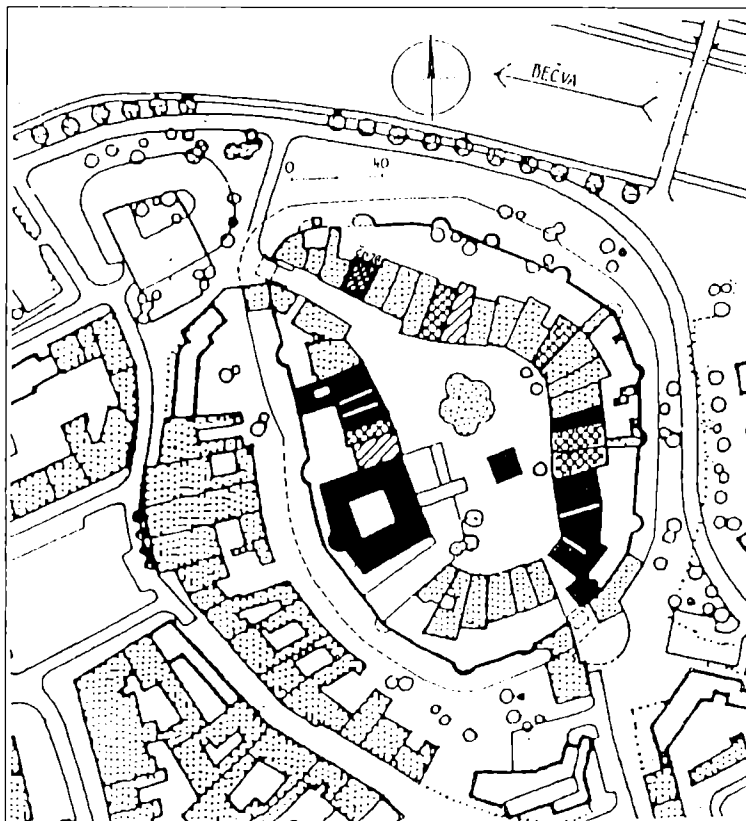
Areál Horního náměstí v Přerově, označovaný v minulosti v písemných pramenech také jako Horní město nebo Kopec (Kohoutek 1995, 187) je situován na temeni travertinové kupy na levém břehu řeky Bečvy. Na základě předchozích výzkumů bylo známo, že tato poloha byla osídlena již od pravěku (kultura věteřovská, latén) a poté již nepřetržitě od přelomu 9. a 10. století až do současnosti (např. Staňa 1988, 322–323, Staňa 1998, 63–66, Kohoutek 1995, 187–194, Čižmář–Kohoutek 1999, 156). Poprvé se Přerov objevuje v historických pramenech ve spojení s odváděním poplatku ve falzu listiny staroboleslavské kapituly k roku 1046, kdy je uváděn pod označením „urbs“ (CDB I, č. 382). Ve falzu zakládací listiny benediktýnského kláštera v Opatovicích, hlásícího se k roku 1073 vystupuje Přerov pod označením „civitas“ (CDB I, č. 386). Archeologickým průzkumem zde byla zjištěna významná pevnost z počátku 11. století s valem tzv. hákové konstrukce

Obr. 1. Letecký pohled na areál Horního města (Horní náměstí) v Přerově.

a s vnitřní srubovou zástavbou (Staňa 1998, 50–60, Kohoutek 1995, 190–191) a listina biskupa Jindřicha Zdíka z roku 1141 (první bezpečná zpráva o existenci Přerova – Bistřícký 1979, 33–35) dokládá, že před polovinou 12. století byl Přerov centrem hradskeho obvodu značného rozsahu s arcijáhenským (velkofarním) kostelem. Prvním doloženým kastelánem na Přerově a správcem provincie je doložen jinak neznámý Jaroš v letech 1174 a patrně také 1183 (CDB I, č. 270, č. 402), na začátku 13. století vystupují v této roli Bludovici, rod pocházející z oblasti severně od Olomouce, působící ve významných funkcích královských kastelánů v Olomouci a Přerově a jejichž nejvýznamnější rodovou větví byli pozdější páni ze Žerotína. Roku 1213 je přerovským kastelánem Blud (CDB II, č. 109, 110), první známý člen tohoto rodu, v roce 1222 je na Přerově uváděn Čestibor, zatímco Oneš z rodu Bludoviců byl kastelánem v Olomouci. V roce 1234 byl kastelánem přerovským Gerhard ze Zbraslavi, který již ale o dva roky později vystupuje v témže úřadě v Olomouci a na jeho místě v Přerově jej střídá opět člen rodu Bludoviců, Viktor (CDB III, č. 141). Působením Gerharda ze Zbraslavi na Přerově lze snad vysvětlit vztah jeho syna Smila, kastelána královského hradu Brumova na moravsko-uherském pomezí k tomuto místu, neboť na jeho přímluvu byl Přerov v roce 1256 povýšen na královské město za věrnost a utrpěné škody při uherském vpádu v roce 1253 (CDB V, č. 70). Přerovský hrad „castrum Pirillo“ se v písemných pramenech objevuje právě v souvislosti s tažením uherského krále Bely IV. na Moravu v roce 1253 (Hosák 1960, 282). Stručný nástin dalších dějin Přerova až do nástupu Pernštejnů na konci 15. století byl již několikrát publikován (např. Dějiny města Přerova, 1971; naposledy Kohoutek 1995, 197–200). V této studii byla také předložena hypotéza o hlavních etapách vývoje osídlení v prostoru přerovské městské aglomerace (Kohoutek 1995, 194–199), kterou však bude nutno vzhledem k nově získaným poznatkům poněkud revidovat.

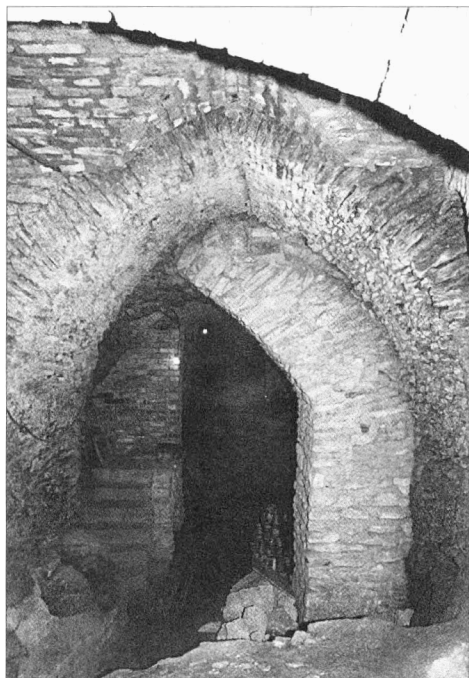
Především je to v otázce lokalizace původního královského hradu v Přerově. Dosavadní literatura téměř bez výjimky kladla jeho umístění do prostoru areálu nynějšího přerovského zámku (naposledy Kohoutek 1995, 196, Plaček 1996, 287–288) a za jeho pozůstatek byla vesměs považována válcová věž na jeho západní straně. Jeho areál je situován při západním okraji areálu Horního náměstí. Stavba tvoří nepravidelný čtyřúhelník lichoběžníkovitého půdorysu, přičemž jižní, západní a východní křídla stavby jsou dvoupatrová (pouze severní křídlo je přízemní). Vstup do areálu ze strany Horního náměstí je veden po zděném rampovém mostě a ústí na ploše nádvoří čtvercového půdorysu (obr. 2). Všechny dosud provedené stavebně historické průzkumy považovaly vedle hlavní věže shodně za nejstarší část areálu zámku jeho jižní, resp. západní křídlo. Zatímco starší průzkum z roku 1990 považoval západní křídlo za výstavbu z doby Pernštejnů a jižní křídlo dokonce datoval na přelom 13. a 14. století (!), nejnověji provedený rozbor M. Plačkem v roce 1999 konstatoval s největší pravděpodobností shodnou výstavbu západního a jižního křídla ve stejné stavební etapě a to v období pozdní gotiky, kdy za vlády Pernštejnů došlo ke komplexní výstavbě Horního města v Přerově. Těmto závěrům v podstatě také neodporují výsledky zjišťovacího archeologického průzkumu, který v zimních měsících roku 1998 proběhl v souvislosti se stavebními úpravami suterénních prostor západního a jižního křídla v rámci přípravy realizace stále archeologické expozice v těchto místech. V suterénu západního křídla byly položeny tři zjišťovací sondy, v jižním křídle pak další dvě. První sonda, položená při východní stěně suterénu jižního křídla, zachytila pod základy cihelné přístavby z poloviny tohoto století, výraznou vrstvu mladších navažek (datace 16.–17. století), která překrývala souvrství s nálezy 11.–12. století o mocnosti téměř 0,6 m, která dosedala již na travertinové podloží. V druhé sondě, položené v jihozápadním nároží jižního suterénu se objevila kulturní vrstva s nálezy 12. století a počátku 13. století, která překrývala zbytky jílovité podlahy, pod níž se podařilo vypreparovat nároží srubové stavby, resp. základového věnce srubu, který byl zbudován již na úrovni travertinového podloží. Pod nárožím srubu byla uložena lebka koně, zcela analogický příklad se podařilo zjistit při výzkumu na parcele č. 342 v roce 1990. Obdobné doklady máme doloženy právě z polského prostře-

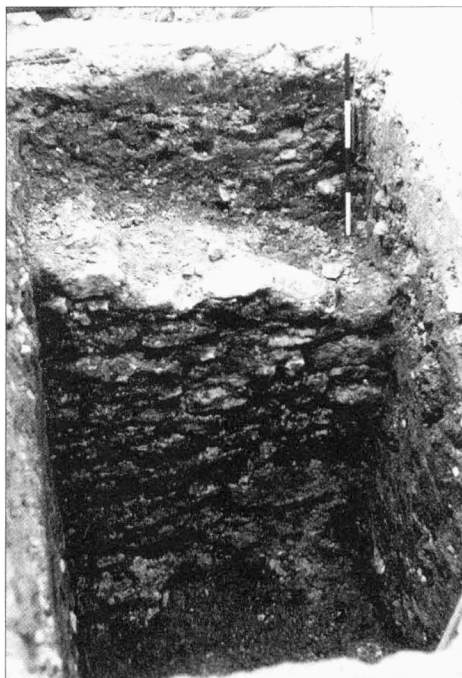
Obr. 2. Půdorys Horního náměstí v Přešově s vyznačením domu čp. 26 (parc. č. 330).

dí (Blaszczyk 1971, 31), což jen může potvrzovat vliv polského království Boleslava Chrabrého v rámci Moravy v předcházejícím období (Staňa 1998, 49–69). Významným přínosem se ale ukázal poznatek, že obě obvodové zdi jižního suterénního traktu byly postaveny teprve na konci 15. století, celkem bezpečně to dokládají nálezy mincí Vladislava II. Jaglonského v materiálu získaného z výkopové rýhy pro jižní zeď (v případě severní zdi to dokládají pouze nálezy keramiky – NZ 34/99 ÚAPP Brno).

Ve druhém čtvrtletí roku 1999 proběhl záchranný výzkum na ploše nádvorního traktu domu čp. 26 (parcela č. 330) na Horním náměstí v Přešově, který navázal na předchozí etapu výzkumu v zimních měsících (prosinec 1998–leden 1999), kdy byla v suterénu domu čp. 26 prováděna rozsáhlá stavební rekonstrukce (obr. 2). Archeologický výzkum v nádvorním traktu v roce 1999 byl realizován formou Harrisovy kontextuální metody, kdy byla zkoumaná plocha profata jednotlivými zjišťovacími sondami (A–E), v suterénu stavby byly sledovány jednotlivé řezy, označené jako F, G a H. Již v průběhu rekonstrukčních prací se podařilo odhalit, že v západní části suterénu domu čp. 26 se dochovaly základy obdélné stavby, orientované delší osou přibližně ve směru sever–jih (obj. č. 900). V suterénu se podařilo vymezit pouze jižní polovinu stavby (délka – 11,5 m, zjiřitelná šířka vnitř. prostoru – ca 4 m). Výzkum v roce 1999 jednoznačně prokázal pokračování tohoto objektu do nádvorního traktu, kde byla také zachycena jeho severní strana. Celková délka stavby je tedy 23 m, zjiřitelná šířka vnitřního prostoru se pohybuje mezi 3,8–4,1 m, neboť západní část objektu je dosud skryta pod sousedním domem čp. 27. Vnitřní prostor stavby je upro-

Obr. 3. Hrotitý oblouk průchodu v suterénu domu čp. 26. Foto J. Hanáková.

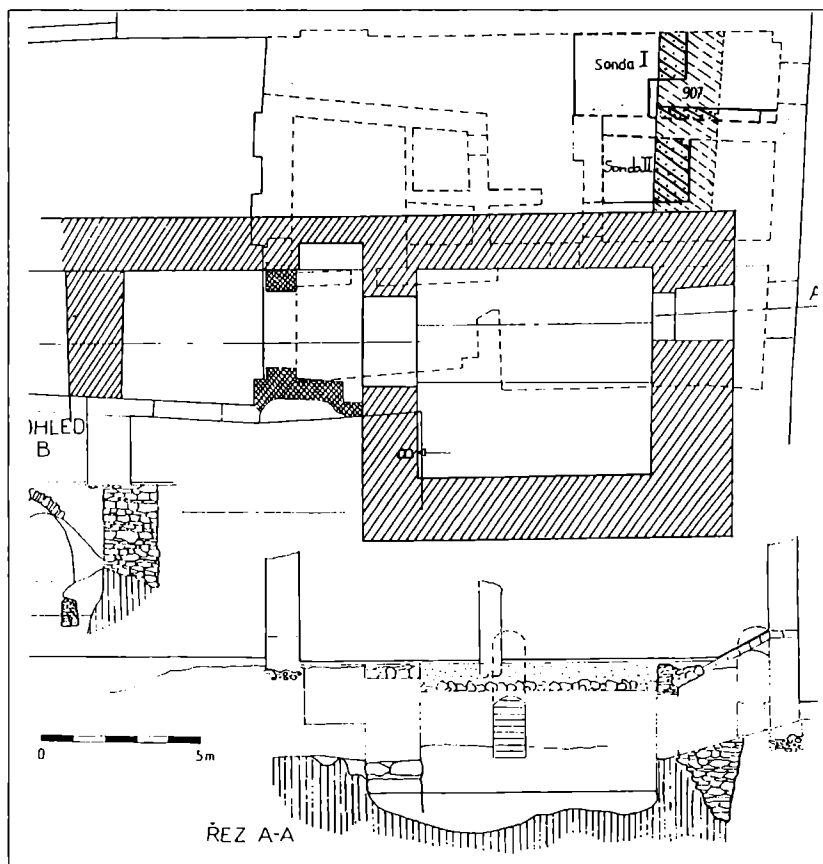

Obr. 4. Pohled na zdivo obj. č. 900 v sondě E na dvorku čp. 26. Foto J. Hanáková.

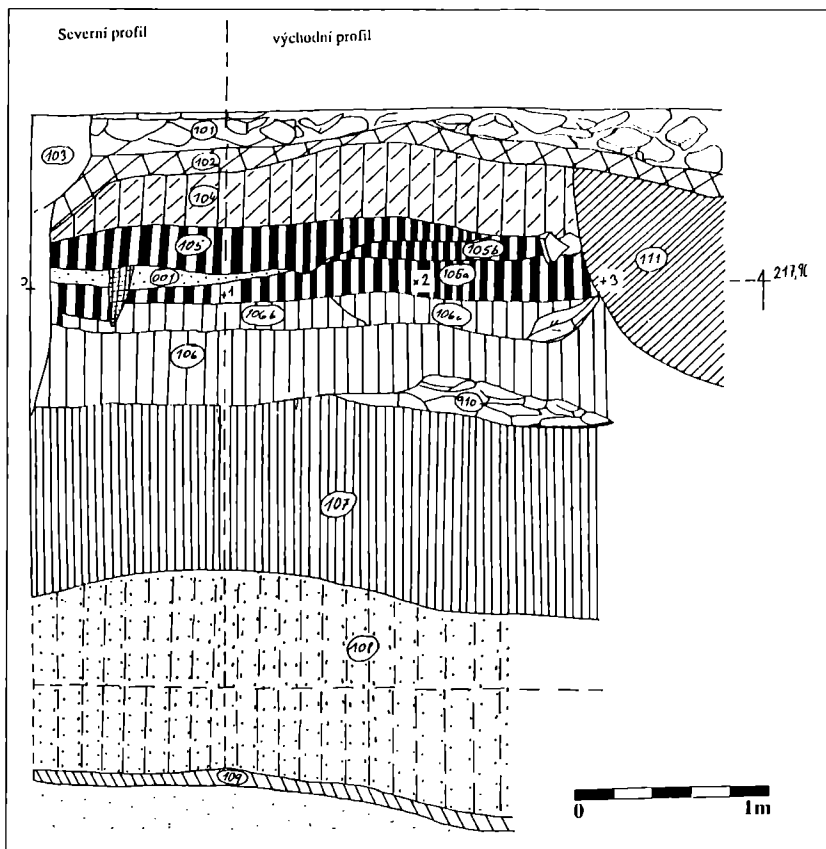
střed rozdělen dělicí příčkou o síle 1,7 m na dvě části a v této příčce je zbudována brána, zaklenutá hrotitým obloukem (obr. 3). Šířka průchodu u základového prahu je 2,85 m, výška dosahuje 2,7 m. Je však zcela pravděpodobné, že dělicí příčka s průchodem představuje mladší stavební etapu a do prostoru objektu č. 900 byla vložena dodatečně. Výzkum v nádvořním traktu a také jeho pokračování v září 2000 zjistil šířku zdiva obj. č. 900, která dosahovala 1,9–2 m. Zdivo stavby je z větších lomových kamenů, kladených do pravidelných horizontálních vrstev, za použití velmi kvalitní vápenné malty. Zatímco ve vnitřním prostoru dosahovala výška základů stavby č. 900 maximální výšky kolem 0,8 m, v nádvořním traktu byla při průzkumu v roce 1999 zjištěna maximální dochovaná výška kolem 1,5 m. Základy stavby č. 900 byly položeny přímo na skalním podloží, tvořené v těchto místech výrazným výchozem travertinu (obr. 4). Vzhledem k tomu, že vnitřní prostor jižní poloviny objektu č. 900 byl po úpravách v období renesance a především pak po požáru v roce 1749, kdy patrně dům čp. 26 získal svůj dnešní vzhled, vždy využíván jako suterén, nepodařilo se zde zachytit vůbec žádnou archeologickou situaci (podlahu objektu v těchto místech tvořil převážně povrch skalního podloží). Podstatně jiná situace se projevila při úpravě suterénu vně identifikované stavby č. 900, a to východním směrem. Zde se podařilo zachytit stratigrafii jednotlivých vrstev na více místech (řezy F a G, sonda II), a obdobná byla i situace při výzkumu nádvořního traktu. Důležité z hlediska datování stavby č. 900 se ukázaly především profily v sondách D a E, kde její základovou spáru překrývaly vrstvy s mladohradištním a pozdněhradištním materiálem. Stejná stratigrafická situace se ukázala i v suterénu, kde základová spára objektu byla překryta vrstvami, opět obsahující mladohradištní a pozdněhradištní materiál (k. č. 136, 143 a 147 v případě severního a jižního profilu sondy II).

Potvrzení těchto stratigrafických situací pak přinesla i s novými překvapujícími výsledky další etapa záchranného průzkumu na podzim roku 2000. Tehdy byly potoženy dvě nové zjišťovací sondy (I a II/2000), z nichž první (I) byla realizována ve vstupní chodbě

domu čp. 26 a druhá (II) pak v místech vně jihovýchodního nároží stavby č. 900. Již v sondě I/2000 se zjistilo, že k jihovýchodnímu nároží objektu č. 900 byla přiložena hradba o šířce téměř 2 m, která byla orientována východním směrem (obr. 5). Při průzkumu této sondy se prokázalo, že horizont staršího osídlení zasahoval v některých místech relativně vysoko pod úroveň současného terénu. Již v hloubce 0,5–0,6 m pod podlahou chodby se objevily vrstvy s mladohradištním materiálem, datovatelným již do 11. století. Jednalo se o výraznou požárovou vrstvu (k. č. 105) se zbytky spálených dřev nad podlahou objektu, tvořenou hlinitým výmazem (k. č. 106a, b). Stratigraficky pod touto situací byla vrstva k. č. 106, ze které byly získány zlomky mladohradištní a středohradištní keramiky, která překrývala zdivo (č. 910) z neopracovaných zlomků travertinů, spojovaných pouze hlinou. Zdivo č. 910 dosahovalo šířky kolem 1 m a bylo orientováno přibližně ve směru západ–východ (jeho další průběh tak pokračoval pod sousední dům čp. 25). Analogickou situaci jsme zachytili již při průzkumu na parcele č. 343 v roce 1998 (Čižmář–Kohoutek 1998, 157). Následující vrstva k. č. 107 již obsahovala nálezy věteřovské kultury a ta již překrývala horizont žluté písčité spraše (k. č. 108) bez jakýchkoli nálezů (obr. 6). V této vrstvě se ale v hloubce kolem 215,3 m n. m. objevila nevýrazná vrstva tmavšího zabarvení o mocnosti 0,08–0,1 m, ze které byla získána kolekce čepelové industrie z období gravettienu (ca 26 000 př. n. l.) spolu s paleontologickými nálezy (kůň?).¹ Jedná se tak o *nejstarší zatím doložený doklad sídlištní aktivity v areálu Horního náměstí v jádru města Přerova* (obr. 7).

Obr. 5. Půdorys objektu č. 900 s hradbou č. 907 a vyznačením sond I a II/2000.

Obr. 6. Stratigrafie sondy I/2000.

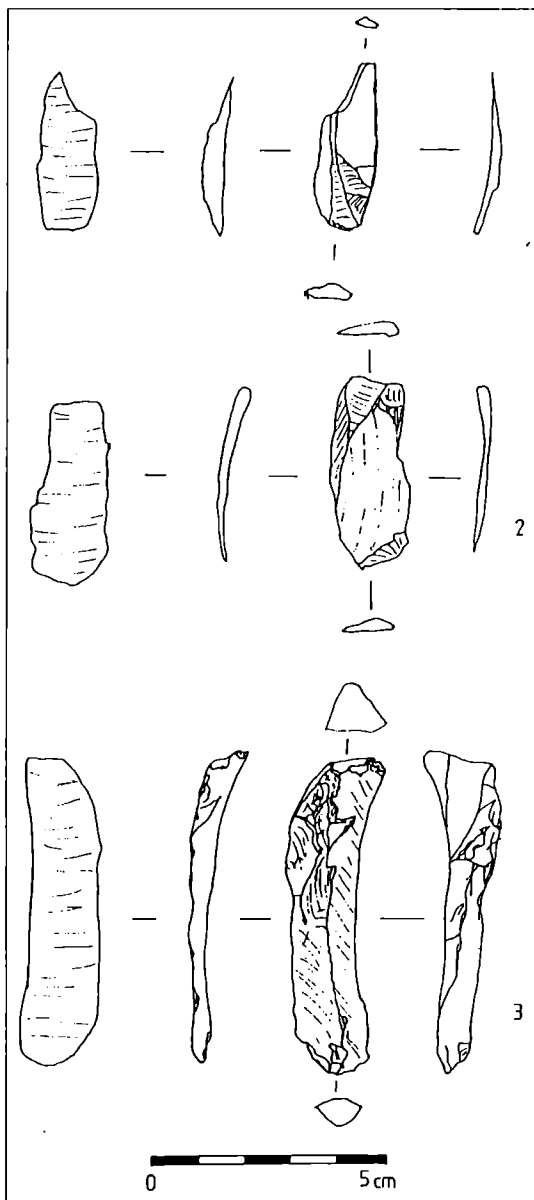
Neméně závažné poznatky přinesl odkryv v sondě II/2000. Zde se ukázalo, že v místě svého jihovýchodního nároží se objekt č. 900 uchoval v téměř ve výšce 5 m (obr. 8).

V hloubce 2,3 m od úrovně současného povrchu terénu končilo pravidelně líčované zdivo, které nasedalo na základové zdivo z větších nepravidelně opracovaných kvádrů, v němž byl v hloubce kolem 2,3–2,4 m patrný rozšířený základový stupeň a tento základ zasahoval až na původní skalní podloží v hloubce kolem 5 m od povrchu terénu (niveleta 214,21 m n. m.). V místech, kde končil skalní výchoz, bylo jihovýchodní nároží objektu č. 900 zajištěno ještě vyzdřeným pilířem, který byl zapuštěn do spraše (základ pilíře byl v úrovni nivelety 213,64 m – tedy v hloubce kolem 5,8 m pod úrovní současného terénu). Do základu stavby č. 900 byla vevázána základová partie hradby (k. č. 907), úroveň základové spáry však byla podstatně výše než u obj. č. 900 (niveleta 214,87 m n. m.). Nadstavba hradební zdi nad jejím základem byla z větších, nepravidelně kladených kamenů a ke zdivu obj. č. 900 byla přiložena na spáru (obr. 13). Stratigrafie sondy II byla následující. Pod základem dělicí příčky domu byly zachyceny vrstvy s glazovanou keramikou konce 16. až první poloviny 18. století (k. č. 14, 15), které překrývaly vrstvy k. č. 117, 119 a 120 s nálezy druhé poloviny 15. století. Nižěji položená vrstva č. 116 obsahovala nálezy z 13. a 1. pol. 14. století. Z vrstev k. č. 118 a 121 byl získán již jen vesměs mladohradištní materiál s převahou nálezů z 11. století (v k. č. 118 byly sporadicky zastoupeny i fragmenty keramiky z 12. století). Vrstva k. č. 121 představovala horizont existence mladohradištního hradiska z počátku 11. století a z vrstev k. č. 122–124 byl získán jak středohradištní, tak i pravěký

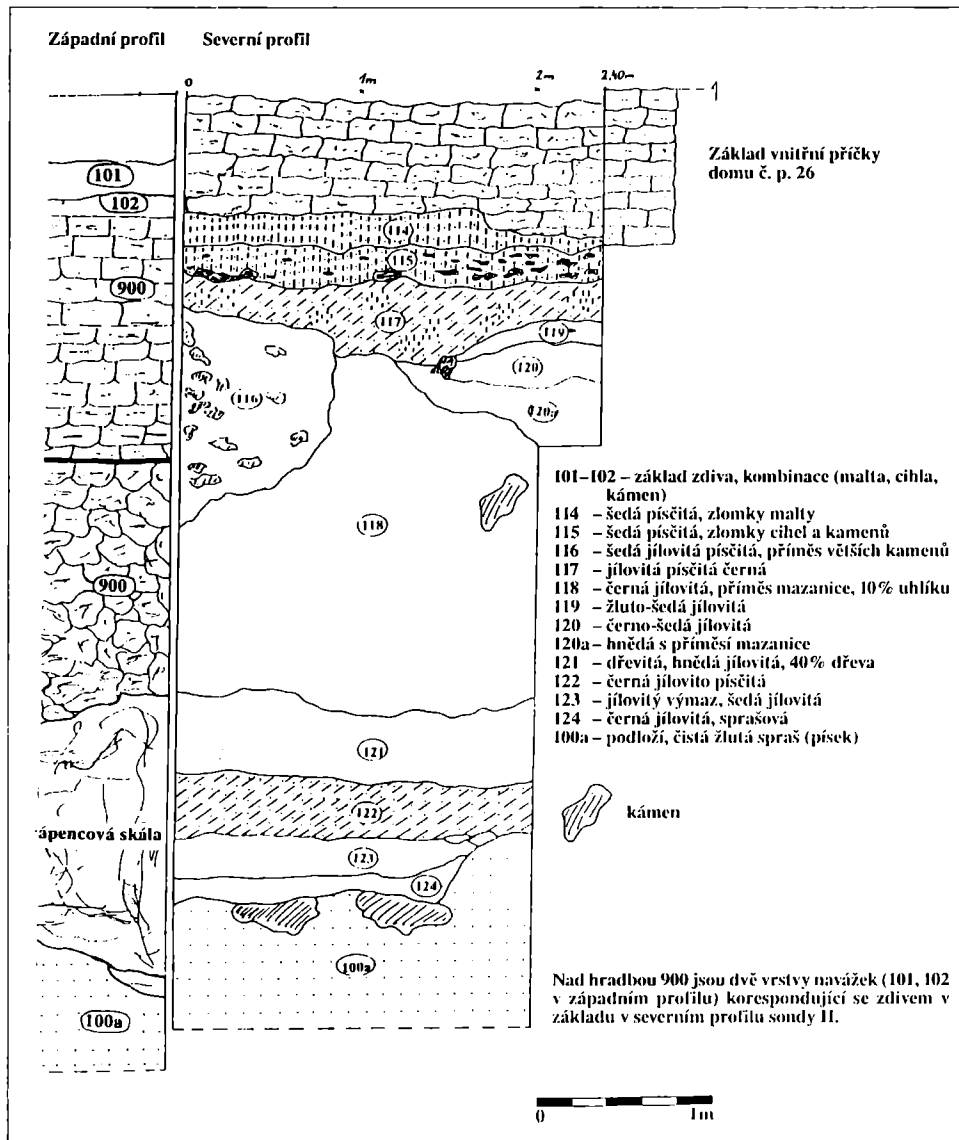
materiál (věteřovská kultura). Nelze vyloučit, že zapuštění vrstev č. 123 a 124 do sprašového podloží představovalo zbytek dna zahloubeného objektu. V horní vrstvě spraše (č. 100a) se v rozsahu mocnosti ca 0,3 m (nebyla ale naprosto barevně odlišitelná jako v případě sondy I) podařilo získat další artefakty čepelové industrie a další nálezy pleistocenní fauny (obr. 8). Překvapivé doklady paleolitického osídlení v prostoru Horního náměstí v Přerově tak jen dokazují skutečnost, že v době existence rozsáhlého sídliště v Předmostí na pravém břehu řeky Bečvy hrálo stejně významnou roli i travertinové návrší na jejím levém břehu.

V případě sondy II/2000 se nepodařilo ani v případě severního a nebo jižního profilu prokázat existenci výkopové spáry pro objekt č. 900; nejméně od vrstvy k. č. 116 po základové partie stavby nebyla rozeznatelná (opěrný pilíř pod jihovýchodním nárožím objektu byl vlastně zapuštěn až pod úroveň vrstvy č. 100a s paleolitickými nálezy!), ale s porovnáním s ostatní stratigrafickou situací, která byla v případě objektu č. 900 zjištěna v sondách v nádvorním traktu domu (A–E) můžeme oprávněně předpokládat, že obdélná stavba obj. č. 900 byla zbudována někdy v rozmezí konce 12. a počátku 13. století (obr. 11). Z tohoto výzkumu také vyplývá, že zánik objektu lze spojovat s událostmi v období první poloviny 15. století (patrně v důsledku husitských válek) a jeho destrukce pak z větší části vyplnila celou severní polovinu jeho vnitřního prostoru (řez G v sutěrénu, sondy B a C na ploše dvora – destrukční vrstva k. č. 109). Teprve nad ní se objevily vrstvy s nálezy ze 16. stol., a to jak architektonické fragmenty, tak i reliéfní kachle (obr. 12). Výzkum v nádvorním traktu zachytil také část nového opevnění, které podle náleзовé situace muselo vzniknout někdy ve třetí čtvrtině 15. století (zdivo k. č. 903–905 – obr. 9, 14). Tyto stavební aktivity, které snad můžeme s jistou pravděpodobností spojovat s osobou Ctibora z Cimburka (viz dále), pak vzaly za své při výstavbě nové mohutné fortifikace za Pernštejnů na přelomu 15. a 16. století.

Nové překvapivé objevy při výzkumu v areálu domu čp. 26 (parc. č. 330) na Horním

Obr. 7. Nálezy čepelové industrie z období gravettien (vrstva k. č. 109). Kresba P. Pavlíčková.

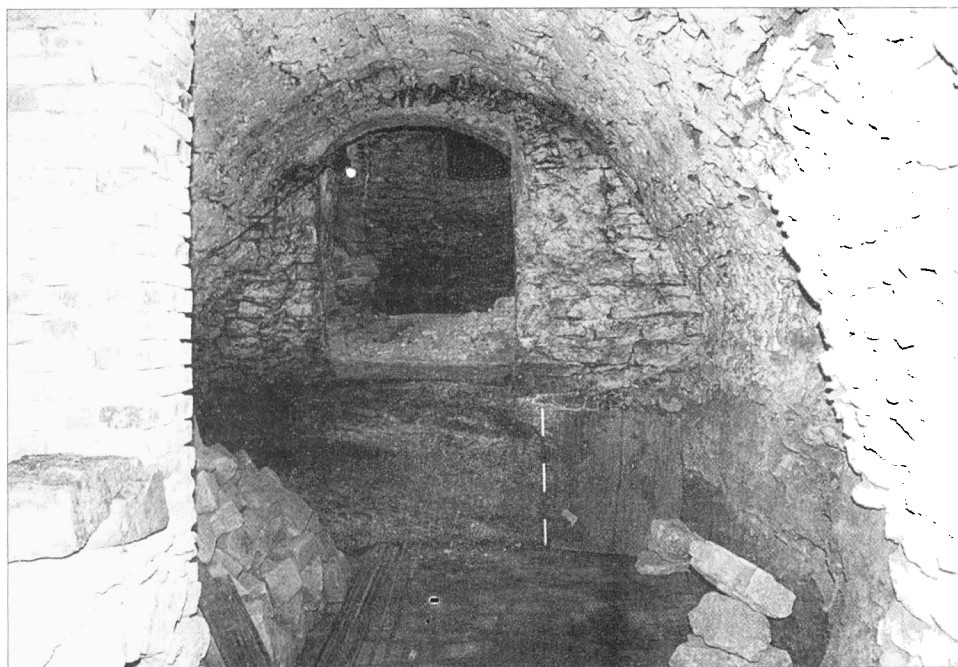
Obr. 8. Stratigrafie sondy II/2000.

náměstí v Přerově v konfrontaci s výsledky výzkumu v suterenních prostorách přerovského zámku nastolily celou řadu nových otázek ohledně lokalizace původního královského hradu v Přerově, situování nejstaršího jádra povýšeného Přemyslem Otakarem II. v roce 1256 mezi města královská a v neposlední řadě také problematiku nejstarších sakrálních staveb na území přerovské městské aglomeraci.

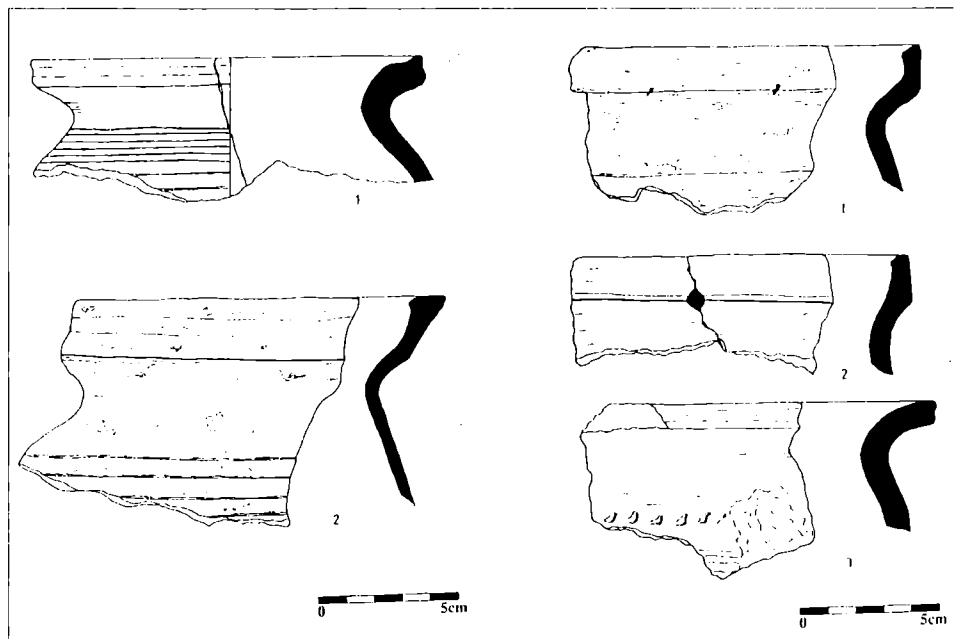
Ve světle nových zjištění bude zřejmě nutno revidovat lokalizaci původního královského hradu do míst nynějšího přerovského zámku. Dosud se nepodařilo v jeho areálu zjistit pozůstatky zděných konstrukcí, které by byly starší než z druhé poloviny 15. století (tuto situaci potvrdil i další výzkum přerovského muzea v suterénu jižního křídla, kde byly zjišťovací sondy položeny i u základů zámecké věže – i zde byl z vrstev nad podložím získán

Obr. 9. Základové zdivo obj. č. 900 (vlevo) a hradby č. 903–905. Foto J. Hanáková.

Obr. 10. Pohled na vnitřní prostor jižní části obj. č. 900. Foto J. Hanáková.

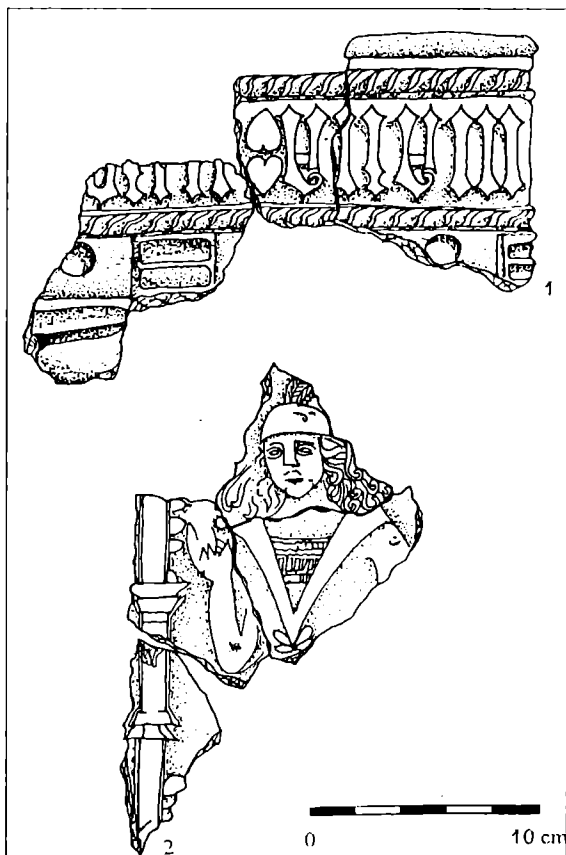
nejstarší materiál z druhé poloviny 15. století). Spornou sice zůstává otázka datování zámecké věže, ale jak se ukázalo při prováděném výzkumu, její zdivo z lomového kamene má stejnou skladbu jako zděné konstrukce z období perněštejnské výstavby a zcela jasně se odlišuje od skladby zdiva věže na olomouckém hradě, s níž byla dříve srovnávána. Lze vcelku oprávněně předpokládat, že královský hrad v Přerově patrně zaujímal ve své počáteční fázi na přelomu 12./13. století tedy celý rozsah předchozího mladohradištního hradiska (areál dnešního Horního náměstí) a na severozápadním okraji jeho obvodu v místě dnešní parcely č. 330 (dům čp. 26) již stála v tomto období na izolovaném skalním bloku kamenná obdélná stavba, obehnaná zděnou fortifikací, která ji chránila a oddělovala od ostatní plochy areálu bývalého hradiska. Umístění tohoto jednoho z nejstarších zděných objektů, dosud v prostoru Horního náměstí odkrytého archeologickým průzkumem, do těchto míst lze také celkem dobře vysvětlit velmi dobrou možností kontroly ochrany důležitého přechodu přes řeku Bečvu na západním úpatí travertinového návrší pozdějšího Horního města („Kopce“). Důležitost a význam tohoto komunikačního bodu ve středověku dokládá nejen bitva zde svedená v roce 1253, ale i zmínka o existenci mostu v těchto místech již v roce 1275 (obr. 15). Výstavba zděných objektů (věž, palác) v areálu dřívějších mladohradištních hradisek má na Moravě několik analogií, např. Znojmo nebo Bítov (Plaček 1996, 82, 377); obdélné objekty, plnící funkci obytných věží („Wohnturm“), jsou známy např. z oblastí Německa a to již ve 12. století (Bernhard-Barz 1991, 167, 169). Stavba objevená v suterénu domu čp. 26 byla sice již dříve interpretována jako pozůstatek hranolové městské brány z období vrcholného středověku (tehdy však byla známa jen její jižní polovina a hrotitý oblouk průchodu ve střední dělicí příčce) a to na základě průzkumu, provedeného Z. Gardavským (Žurek 1999, 224), ale proti této hypotéze mluví hned několik důvodů. Jednak archeologický výzkum odkryl její severní polovinu, čímž se potvrdilo, že se jednalo o uzavřený objekt a navíc by musela přístupová cesta do hypotetické brány překonat na velmi krátkém úseku výškový rozdíl téměř 7 m (!), což by bylo možné jen při případném spojení středověkého stavitele s temnými silami. Jak prokázaly výsledky archeologické sondáže,

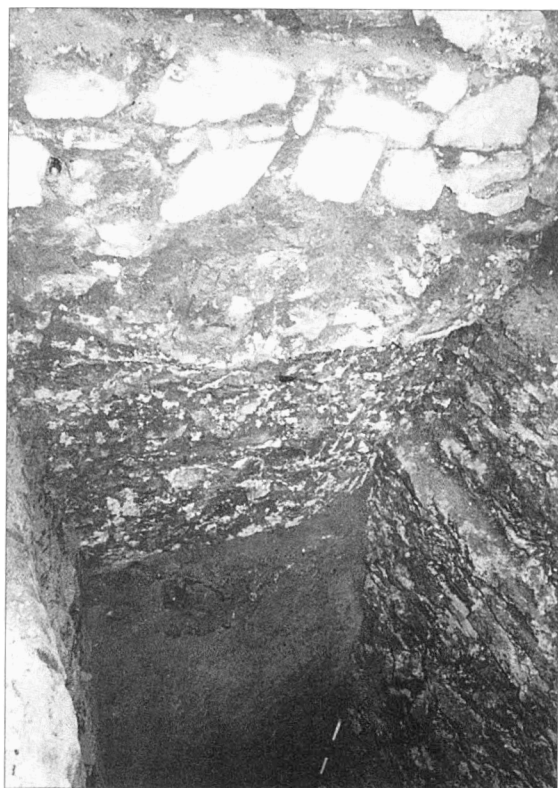
Obr. 11. Keramika z vrstvy č. 118 nad základovou spárou stavby č. 900. Kresba P. Pavličková.

tato stavba zanikla někdy v 1. pol. 15. století (snad po dobytí Přerova Janem Tovačovským z Cimburka) a není vyloučeno, že teprve Vilém z Pernštejna začal po roce 1484 se souhlasem krále Matyáše Korvína budovat nové sídlo v poloze dnešního zámku. Tento předpoklad je ale nutné ověřit dalším případným výzkumem a to především v prostoru dnešní zámecké stavby, který by byl v tomto ohledu nanejvýš žádoucí.

Dalším problémem se jeví otázka situování nejstaršího městského jádra, povýšeného v roce 1256 na královské město. V dosavadní literatuře byla tato osada téměř vždy kladena do prostoru kolem Dolního náměstí (dnes náměstí TGM), ležícího jižně od návrší Horního města a v písemných pramenech 16. století důsledně označována jako Dolní město (Kohoutek 1995, 196). Již z předchozích výzkumů bylo známo, že podhradí původního mladohradištního hradiska se nacházelo v prostoru dnešního Žerotínova náměstí, Kozlovské ulice a Šířavy (východně od prostoru Horního města) a nově bylo lokalizováno další předhradí do prostoru náměstí Na Marku a Mostní ulice (západně od Horního města – Čizmář–Kohoutek 1999, 159). Z prostoru Dolního města dosud nejsou známy žádné nálezy z mladohradištního období, ale ani z období 13. a 14. století (což ale může být dáno stavem dosavadních výzkumů), které je naopak v prostoru Horního města doloženo. Založení a výstavba Horního města byla doposud vždy jednoznačně připisována Pernštejnům, ale existují jisté indicie, že již před perňštejnským obdobím zde existovala stavební aktivita přerovských měšťanů. Důležitou v tomto směru je zmínka v listině moravského markraběte Jošta z roku 1386, kde se mluví o měšťanech v Přerově, žijících „... uvnitř opevnění i mimo ně... (...ipsi et eorum hereditibus posteris et successoribus tam intra municionem quam extra...)“.² Dále pak Vilém z Pernštejna při výstavbě a osazování Horního města, které zahájil v roce 1479, kupuje od Jana z Rácova již stojící dům na Horním městě, který se pak stal společnou radnicí pro obě města (Dolní a Horní) po jejich sloučení v roce 1520 (Kouřil 1971, 171–252). A v neposlední řadě je zde odpověď Ctibora z Cimburka na žalobu moravského podkomořího Karla z Vlašimě po polovině 15. století, že Kopec (Horní město) je již od dávna osazen a on neprovádí stavbu nového opevnění, ale pouze jeho opravu a rozšíření (Kohoutek 1995, 196). Není tedy zcela vyloučeno, že původní jádro města můžeme hledat spíše v prostoru východního předhradí (Šířava, Žerotínovo nám.), kde patrně již v 1. pol. 13. století lze předpokládat sídliště tržního charakteru a zůstává otevřenou otázkou, zda je půdorys dnešního Dolního města s centrem na náměstí TGM výsledkem lokačního pokusu

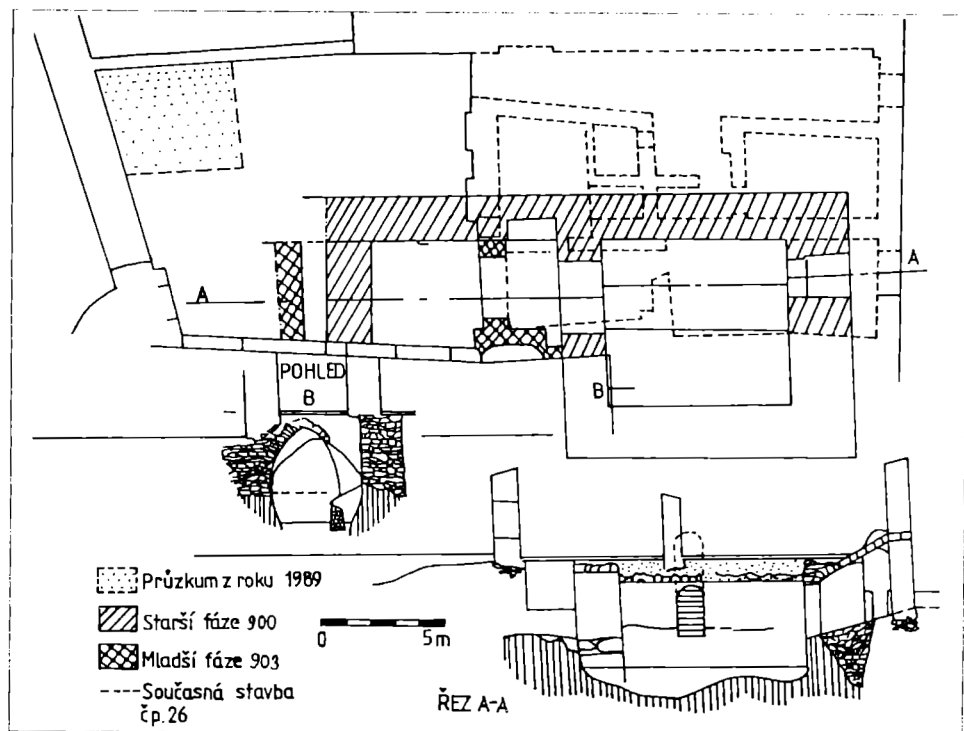

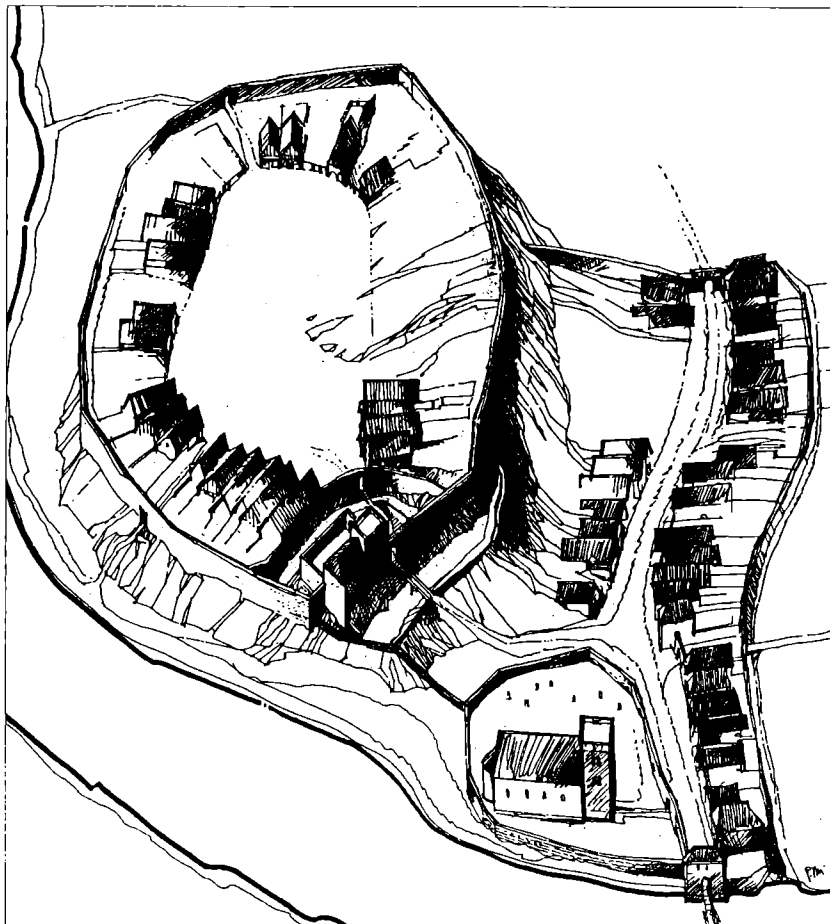
Obr. 12. Renesanční kachle z vrstvy č. 110 v sondě C v nádvořním traktu domu čp. 26. Kresba M. Jelínková.

Obr. 13. Pohled na východní stěnu obj. č. 900 a obvodovou hradbu č. 907. Foto J. Hanáková.

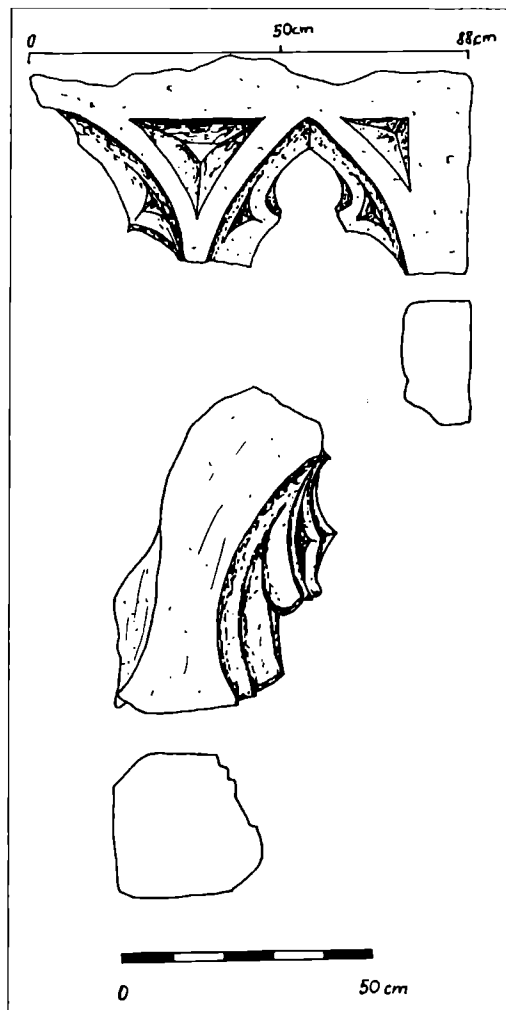
Obr. 14. Půdorys stavby č. 900 a mladší hradby č. 903–905 z pol. 15. stol.

Obr. 15. Předpokládaný vzhled Přerova (Horní město a západní podhradí) v polovině 13. století. Podle ing. arch. P. Šimečka.

již z doby po polovině 13. století a nebo byl utvářen až v podstatně mladší době v důsledku razantních změn městské aglomerace, které proběhly až za Pernštejnů na počátku 16. století. Stejně tak nelze zatím za současného stavu poznání vyloučit eventualitu, že po polovině 13. století zůstávalo rozložení jednotlivých sídlištních celků na území Přerova ve své původní předpokládané podobě, tedy z areálu staršího hradiska na Horním náměstí s královským hradem, který však již mohl představovat samostatnou vyčleněnou jednotku z celkové plochy původního fortifikačního útvaru, a ze dvou sídlišť preurbálního charakteru v místech západního a východního podhradí. Tyto sídlištní útvary spojovala již zmiňovaná trasa obchodní cesty, spojující sever a jih Moravy, která nyní obcházela návrší Kopce po jeho jižním úbočí. Zřejmě již také přinejmenším v průběhu 14. století můžeme počítat s trvalejším osídlením v prostoru Kopce, tedy v areálu bývalého hradiska, kdy Horní město spolu s hradem představovalo v rámci přerovské sídlištní struktury fortifikační prvek (Kohoutek 1995, 1996). Válečné události z let 1423, 1427 a případně i 1431 lze jednoznačně vztáhnout k areálu Horního města a jeho znovuosídlování za doby Pernštejnů je patrně velkolepým aktem obnovy a nové přestavby předchozími válečnými událostmi poškozeného centrálního jádra přerovské aglomerace.

Obr. 16. Fragментy okenní kružby (nález z domu čp. 27). Kresba P. Pavlíčková.

1999, 33). K roku 1324 je v Přerově doložena existence dalšího sakrálního objektu, zasvěcenému sv. Vavřinci a označovanému v písemných pramenech jako „capella regia“ (Kohoutek 1995, 194). Také její lokalizace do míst nynějšího farního kostela sv. Vavřince na Dolním městě byla novějším bádáním zpochybněna, není totiž vyloučeno, že kaple sv. Vavřince je dokonce oním objektem na Horním náměstí, nyní zasvěceným sv. Jiří, jak to dokládá žádost Johanky Trčkové z Lípy, aby po své mrti byla pohřbena vedle svého manžela, Zdeňka Kavky z Řičan v kostelíku u sv. Vavřince na Kopci (!), kde jsou pohřbeni také jejich děti a další příbuzní (Lapáček 1999, 26). Zcela bezpečně víme, že zde byli členové rodu Kavků z Řičan opravdu pohřbeni; dochoval se náhrobní kámen Přemysla, syna Zdeňka Kavky. Není ale smyslem tohoto článku podrobněji se zabývat záhadným stěhováním patronií přerovských kostelů, tato problematika by měla být širěji rozvedena v připravované kolektivní studii. Zde bych chtěl upozornit jen na poslední přerovský kostel, zasvěcený sv. Marku. Stával v prostoru druhého, západního podhradí přímo nad místem, kde byl veden přes Bečvu onen již dříve zmiňovaný důležitý přechod na důležité obchodní cestě, spojující

Posledním problémem, který vyplynul z pokračování archeologických výzkumů v areálu Horního města, resp. Horního náměstí v Přerově je otázka lokalizace jednotlivých církevních staveb v rámci přerovské městské aglomerace. Zcela bezpečně již nyní lze zamítnout názor, tradovaný ve starší literatuře, že nejstarším sakrálním objektem na území Přerova je kaple sv. Jiří v prostoru Horního náměstí. Současná stojící stavba je z období první poloviny 16. století a zda měla případně staršího předchůdce nelze v současnosti nikterak ověřit. Výsledky výzkumu Č. Stani, který vyloučil jeho mladohradištní původ a domnívá se, že snad mohl být založen již v někdy v 2. pol. 13. stol., byly zatím publikovány jen informativní formou (Staňa 1987, 46–47). Ale i publikovaný jihozápadní profil výzkumu u kaple sv. Jiří dokládá jen existenci vrstev z přelomu 12. a 13. století a naopak prokazuje výraznou stavební aktivitu na počátku 16. století (Staňa 1998, 54–55). V prostoru Horního náměstí zatím lze uvažovat o předpokládané sakrální stavbě v místě s nálezy středohradištních pohřbů na parcele č. 343 (Čižmář–Kohoutek 1998, 157). Ve světle nových zjištění můžeme také pokládat za velmi starý kostel sv. Michala na Šřřavě, u něhož nelze vyloučit ani mladohradištní původ, jak tomu napovídá jeho lokalizace do prostoru východního předhradí (Šřřava, Žerotínovo náměstí). K obdobnému závěru lze také dospět se na základě rozboru písemných pramenů (Lapáček

oblast jižní Moravy s Olomoucí a Krakovem. Z rozboru písemných zpráv, k němu se vztahujících, není známa doba jeho vzniku a nelze ho zřejmě vůbec spojovat s bratrským sborem, který sice stál v jeho blízkosti. Po požáru v roce 1664 nebyl již používán, ale byl ohrazen novou zdí a po velkém požáru města v roce 1749 zůstal v ruinách (jejich zbytky byly zřejmě strženy až po polovině 19. století a použity při stavbě nového kláštera na Šířavě). Podle tradované pověsti byl stavební materiál z tohoto kostela po velkém požáru v roce 1749 použit na přestavbu a úpravu domů v prostoru Horního náměstí. Při výzkumu v domě čp. 26 byla nalezena celá řada vesměs pozdněgotických architektonických fragmentů (např. horních vrstevách zásypu jižní poloviny obj. č. 900, při odstraňování základu dělicí příčky mezi sondami I a II/2000, apod.). Lze předpokládat, že tyto články pocházely spíše z předchozí výstavby měšťanských domů na Horním náměstí za pernstejnské přestavby, ale v nádvořním traktu sousedního domu čp. 27 jsou uchovány fragmenty okenní kružby (obr. 16), které byly nalezeny ve zdivu tohoto domu při jeho generální přestavbě v osmdesátých letech 20. století (informace majitele objektu). Svým provedením patří nepochybně spíše sakrálnímu objektu než světské stavbě a lze je datovat nejspíše do období poslední čtvrtiny 14. století. Jedná se tak zatím o nejstarší architektonické fragmenty objevené v prostoru Horního náměstí v Přerově. Není tedy vyloučeno, že pocházejí opravdu z kostela sv. Marka, který by tak mohl být oním hledaným farním kostelem z období 14. století, což předpokládala i starší církevní tradice, zachycená přerovským historikem Struškou na konci třetí čtvrtiny 19. století (Lapáček 1999, 14–15).

Závěrem lze konstatovat, že pokračující archeologický výzkum v jádru města Přerova přinesl celou řadu nových poznatků, které umožnily jak důležitější korekci, tak i upřesnění či zamítnutí některých představ o vývoji této zajímavé lokality v období středověku a dokonce i pravěku. Do jaké míry se podařilo přiblížit skutečnému obrazu historického vývoje samotného Přerova, to prokáže až případný další výzkum.

Poznámky

- 1 Za odbornou konzultaci k těmto nálezům děkuji Dr. Jiřímu Svobodovi, DrSc. z ARÚ AV ČR Brno.
- 2 Jedná se o listinu krále Václava IV. z 20. června 1411, kde v přesném znění potvrzuje listiny svých předchůdců krále Přemysla Otakara II., markrabat Jana Jindřicha a Jošta ohledně práv a výsad města Přerova (Prameny. 2. Archivy jiné – Kapitulní archiv v Olomouci. In: Ročenka městského muzea v Přerově [III]. 1936. 121–127).

Použitá prameny a literatura

- CDB I-V: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, 1908–1974.
- BERNHARD, H.–BARZ, D., 1991: Frühe Burgen in der Pfalz. Burgen der Salierzeit (Teil 2 in den südlichen Landschaften des Reiches). J. Thorbecke Verlag Sigmaringen, 165–175.
- BISTŘICKÝ, J., 1979: Mikulovská sympozia 78. 33–35.
- BLASZCZYK, W., 1971: Počátky polských měst ve světle archeologických výzkumů. Brno.
- ČIŽMÁŘ, Z.–KOHOUTEK, J., 1999: Výzkum v historickém jádru Přerova, ArchHist 24, Brno, 151–160.
- HOSÁK, L., 1960: Uhersko-kumánský vpád na Moravu r. 1253, Acta Universitatis Palackianae Olomouensis (Historica I), 279–284.
- KOHOUTEK, J., 1995: Počátky města Přerova, ArchHist 20, Brno, 187–200.
- KOUŘIL, M., 1971: Přerov v době předbělohorské, in Dějiny města Přerova, 171–252.
- LAPÁČEK, J., 1999: Otazníky nad počátky města Přerova, Sborník SOA Přerov, 9–42.
- PLAČEK, M., 1996: Hrad a zámky na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- STAŇA, Č., 1987: Pokračování výzkumu na Horním náměstí v Přerově, PV 1985, Brno, 46–47.
- STAŇA, Č., 1988: Opevněné sídliště ze starší a počátku střední doby bronzové v Přerově na Moravě, Slovenská Archeológia XXXVI (2), 309–328.
- STAŇA, Č., 1998: Přerov – ein Burg des Boleslaw Chrobry in Mähren, Frühmittelalterlicher Burgenbau in Mittel- und Osteuropa, Bonn, 49–69.
- ŽUREK, K., 1999: Přerov. Od gotiky k renesanci – Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1450 (Katalog výstavy), Olomouc, 224.

Problematik der Lokalisierung der königlichen Burg und der Entwicklung der mittelalterlichen Stadt Přerov (Prerau)

In den Wintermonaten 1998/99 wurde eine Rettungsgrabung im Souterrain des Südlügels im Prerauer Schloss durchgeführt. Die Grabungsarbeiten haben wie urzeitliche so auch frühmittelalterliche Schichten aus dem 11.–12. Jh. festgestellt. Die vorausgesetzte Baureste der königlichen Burg hat man in diesem Raum nicht gefunden. Diese Grabung hat aber bestätigt, dass der ganze Südlügel und wahrscheinlich auch der Westflügel des Schlosses erst aus dem Ende des 15. Jhs. stammt. In dieser Zeit kam es zu einem grossen Umbau der Stadt, die damals der adeligen Familie Pernstein gehörte.

Während des Jahres wurde eine weitere Grabung im Areal des Hauses Nr. 26 (Parzelle Nr. 330) auf dem Horní náměstí (Oberplatz) in Přerov aufgenommen. Diese Grabung hat auch im Jahr 2000 fortgesetzt. Im Souterrain und auf dem Hoftrakt des Hauses Nr. 26b wurden 2 m breite Steinfundamente eines rechteckigen Baus festgestellt. Seine Länge war 23 m und die Innenbreite 4 m. Die Maximalhöhe dieses Objekts macht bei der südöstlichen Ecke 5 m (Obj. 900). Hier ist auch in diesen Bau eine fast 2 m breite Schanze eingebunden. Die Schanze geht weiter in der östlichen Richtung unter das Haus Nr. 25. Der rechteckige Bau ging etwa in der 1. Hälfte des 15. Jhs. unter. Damals entstand eine neue Schanze (Obj. 905), die ihre Funktion verloren hat, wenn die Pernsteiner eine neue Befestigung der Stadt am Ende des 15. und am Anfang des 16. Jhs. gebaut hatten. Aufgrund der Stratigraphie kann man voraussetzen, dass der Bau Nr. 900 schon um Jahrhundertwende des 12./13. Jhs. entstanden ist. Es handelt sich also um die älteste Architektur auf dem Horní náměstí (Oberplatz) in Přerov. Es ist auch zu erwähnen, dass die Fundamente dieses Objekts eine Schicht mit den paleolitischen Funden zerstört haben. Es handelt sich um die älteste Besiedlung (Gravettien ca 26 000 v. Chr.) auf dem Gebiet der Stadt Přerov.

Es ist nicht ausgeschlossen, dass die königliche Burg in Přerov die ganze Fläche des frühmittelalterlichen Burgwalls eingenommen hat. Der rechteckige Bau entstand am Ende des 12. oder am Anfang des 13. Jhs. und diente wahrscheinlich als Wohnturm, der durch eine Steinmauer umgeschlossen wurde. Die Burg in Přerov hat einen wichtigen Übergang über Bečva-Fluss bewacht. Den Bau der spätgotischen Burg an Ort und Stelle des heutigen Schlosses haben die Pernsteiner am Ende des 15. Jhs. in Angriff genommen.

Abbildungen:

1. Přerov. Luftaufnahme auf das Areal des Oberen Platzes (Horní náměstí).
2. Přerov. Grundriss des Oberen Marktplatzes mit der Bezeichnung des Hauses Nr. 26 (Parzelle Nr. 330).
3. Přerov. Spitzbogen des Durchgangs im Souterrain des Hauses Nr. 26.
4. Přerov. Blick auf die Mauer des Objekts Nr. 900 in der Sonde E auf dem Hof Nr. 26.
5. Přerov. Grundriss des Objekts Nr. 900 mit der Schanze Nr. 907 und mit der Bezeichnung der Sonden I und II/2000.
6. Přerov. Stratigraphie der Sonde I/2000.
7. Přerov. Funde der Klingenindustrie aus der Zeit Gravettien (Schicht zur Nummer 109).
8. Přerov. Stratigraphie der Sonde II/2000.
9. Přerov. Fundamente des Objekts Nr. 900 und Schanze Nr. 907.
10. Přerov. Blick auf den Innenraum der Südseite des Objekts Nr. 900.
11. Přerov. Keramikfunde aus der Schicht Nr. 118 über die fundamentfuge des Baus Nr. 900.
12. Přerov. Renaissancekacheln aus der Schicht Nr. 110 in der Sonde C im Hoftrakt des Hauses Nr. 26.
13. Přerov. Blick auf die Ostwand des Objekts Nr. 900 und auf die Umfassungsmauer Nr. 905.
14. Přerov. Grundriss des Baus Nr. 900 und der jüngeren Schanze Nr. 905 aus der Hälfte des 15. Jhs.
15. Přerov. Vorausgesetztes Aussehen der Stadt Přerov (obere Stadt und westliche Vorburg) in der Hälfte des 13. Jhs. Nach Ing. Arch. P. Šimeček.
16. Přerov. Fragmente des Fenstermasswerks vom Haus Nr. 27.